

Datum vergadering: 5 september 2023
Datum B&W: 29 augustus 2023

Portefeuillehouder: Jan Willem Boersma
Auteur: Jasmijn Koutstaal

Onderwerp:

Berging en (voor-)financiering kosten gecrashte Hawker Typhoon polder Kortland

Voorgesteld besluit:

1. Instemmen met het om redenen van veiligheid, milieu en historisch besef laten bergen van de in polder Kortland gecrashte Hawker Typhoon inclusief milieubelastende stoffen, aanwezige munitie- en wapenresten en het geschoond opleveren van de crash- en verwerkinglocaties in de polder Kortland;
2. Instemmen met een netto gemeentelijke bijdrage aan deze berging van € 78.040,-
3. Een budget van € 322.000,- beschikbaar te stellen voor de kosten en voorfinanciering van het bergingsproject Hawker Typhoon en hierbij,
 - a. ter dekking van het uitvoeringsbudget van €322.000,- de Algemene Reserve aan te wenden;
 - b. na afronding van het project een aanvraag indienen bij het ministerie van BZK voor een bijdrage van 68% van de gemaakte projectkosten vanuit de Bommenregeling.
4. Bijgevoegde begrotingswijziging vast te stellen.

Inleiding

Op donderdag 6 juli 2023 hebben wij uw raad via een raadsinformatiebrief (RIB) geïnformeerd over het maatschappelijk initiatief van de werkgroep Hawker Kortland. Doel van deze werkgroep is het in samenwerking met de gemeente Ablasserdam en Defensie treffen van voorbereidingen om te komen tot berging van de op 28 september 1944 gecrashte Hawker Typhoon. Korthedshalve wordt voor de toelichting op dit initiatief en verdere achtergronden naar deze RIB verwezen.

Zoals aangekondigd beoogt dit kredietvoorstel de gemeentelijke (voor)financiering te regelen. Daarna kan een begin worden gemaakt met het voorbereiden en uitvoeren van het bergingsproject. Door Defensie kan dit worden ingepland in de periode februari-maart 2024, voor de start van het broedseizoen. Uw kredietbesluit is nodig om een formele aanvraag tot berging bij Defensie in te kunnen dienen.

Wij stellen uw raad daarom voor over te laten gaan tot het bergen van de resten van het gecrashte vliegtuig inclusief milieubelastende stoffen, aanwezige munitie- en wapenresten, tot het geschoond opleveren van de crash- en verwerkingslocaties in de polder Kortland en tot beschikbaar stellen van het krediet dat voor de voorfinanciering en bekostiging van dit project benodigd is.

Beoogd effect

Met het bergen van de gecrashte Hawker Typhoon wordt beoogd een potentiële risicolocatie in een vrij toegankelijk bos- en wandelgebied van aanwezige munitie- en wapenresten te ontdoen. Ervaringen op locatie en bij bergingen elders in het land leren dat zowel aan de oppervlakte als in de bodem tot op het diepste punt van de crash munitie- en eventuele wapenresten worden aangetroffen. Op de locatie in polder Kortland heeft tot op heden alleen ruiming van aan de oppervlakte aangetroffen munitieresten plaatsgevonden.

Het resultaat van de recent uitgevoerde dieptedetectie leert ons dat naast aanwezige munitie- en wapenresten ook vloeistofhoudende vliegtuigonderdelen zullen worden aangetroffen. Ofschoon het conserverende karakter van de bodem op deze locatie goed is, kan niet worden uitgesloten dat

brandstoftanks en oliecarters – door de impact van de crash - niet intact worden aangetroffen. De detectie heeft aangetoond dat zowel vliegtuigbrandstof als olie waarneembaar aanwezig zijn. Deze stoffen zijn zowel voor het milieu, voor flora en fauna als voor de mens een (gezondheids)risico. Berging van de aanwezige resten beoogt de locatie geschoond in de staat terug te brengen van voor de berging. Verwacht wordt dat geen grootschalige sanering nodig zal zijn. Vervuilde grond wordt – waar nodig – afgevoerd en vervangen door schone grond.

Argumenten

1.1 Met het bergen van de nog achtergebleven resten van de in polder Kortland gecrashte Hawker Typhoon wordt het verhaal van deze crash compleet gemaakt.

Alblasserdam eert de gecrashte en verongelukte piloot J.N.C.M Vandaele sinds het moment van de crash met een graf op de Erebegraafplaats op de Oude Torenhof. En met periodieke en jaarlijkse herdenkingen. Het verhaal van de vlucht is echter niet afgerond, zolang de laatste resten van het vliegtuig niet geborgen zijn.

Op 28 september 2019 heeft Alblasserdam 75 jaar na dato zowel de crash als de omgekomen Flight-Lieutenant geëerd onder grote publieke belangstelling uit het dorp, uit binnen- en buitenland. De toenmalige werkgroep, de Historische Vereniging, het college van B&W, raadsleden, onderwijs- en cultuurinstellingen hebben grote betrokkenheid getoond bij het levend houdend van de geschiedenis van deze crash en de strijd om onze vrijheid. Burgemeester en wethouders hebben – mede op basis van die betrokkenheid – in 2019 het voornemen uitgesproken werk te willen maken van het voorbereiden en doen uitvoeren van de berging van de nog aanwezige resten van het vliegtuig. Dit om met het toonbaar maken van de vondsten het verhaal van deze crash meer permanent zichtbaar te maken. Door het uitbreken van COVID-19 is het er niet van gekomen eerder dan nu tot dit initiatief te komen.

Het werk van de maatschappelijke werkgroep Hawker Kortland heeft nieuwe inzichten opgeleverd die bijdragen aan de rechtvaardiging van de berging:

1. Bronnenonderzoek en documentatie uit Verenigd Koninkrijk leert dat de gecrashte Hawker Typhoon voor deze vlucht was uitgerust met wapens en munitie waarvan niet kan worden uitgesloten dat een deel ervan nog niet is afgevuurd bij de aanval op een konvooi op de Lek en zich mogelijk nog aan of in het vliegtuig bevond tijdens de crash.
2. Contacten met Defensie en de gemeente Enschede geven het inzicht dat recente opgraving van een Hawker in Enschede heeft geleid tot berging van (delen van) raketten.
3. Dieptedetectie heeft aangetoond dat zich vliegtuigresten op de crashlocatie in de bodem bevinden, incl. brandstofhoudende, potentieel milieubelastende onderdelen.

1.2 Gemeenten waar in WOII vliegtuigen zijn gecrasht zijn verantwoordelijk voor de crashlocaties.

Daar waar het crashsites betreft waar zich mogelijk nog stoffelijke resten bevinden geldt het primaire belang van de grafurust en secundair het belang van openbare orde, veiligheid, gezondheid en milieu. Daar waar het crashsites betreft zonder (vermoeden van) stoffelijke resten geldt het primaire belang van openbare orde, veiligheid, gezondheid en milieu. Het Rijk heeft een nationaal programma voor het bergen van oorlogsvliegtuigen (ongeacht nationaliteit) met (vermoedens van) stoffelijke resten, nu nabestaanden en ooggetuigen nog gediend zijn met het kunnen afsluiten van hun verlies en verhaal. Via het Gemeentefonds loopt een regionale regeling voor het bergen van oorlogsmaterieel zonder stoffelijke resten. De inzet van Defensie op deze categorie bergingen wordt geprioriteerd vanuit oogpunt van veiligheid. Daar waar de kans op aantreffen van munitie- en wapenresten groot is, ligt de hoogste prioriteit naast het Nationaal Programma. De crashlocatie van de Hawker Typhoon in polder Kortland heeft van Defensie prioriteit gekregen vanwege de eerder – in 2017 en 2018 – aangetroffen en aan de oppervlakte geruimde (munitie-)resten en de aanwezigheid van vliegtuigresten.

Kanttekeningen

De crashlocatie van de Hawker Typhoon van Flight-Lieutenant J.N.C.M. Vandaele ligt nauwelijks aangeroerd in een openbaar toegankelijk bos van Staatsbosbeheer. Aan de oppervlakte zijn resten geruimd en is de locatie begroeid met dezelfde bomen en vegetatie als wordt aangetroffen in de rest

van het bos. Wandelaars en andere gebruikers van dit openbaar gebied komen alleen nabij de locatie als de vaste paden worden verlaten. Hieraan worden geen beperkingen gesteld anders dan door de vegetatie zelf. Ogenscheinlijk kan de locatie onaangeroerd blijven. De aanwezigheid van vliegtuigresten in de bodem is op zichzelf geen belemmerende factor voor het gebruik van het gebied.

Ervaring leert dat hobbymatige onderzoekers crashlocaties opzoeken met de intentie er resten te vinden die inzichten bieden voor hun interesse in oorlogsvliegtuigen, WOII, wapens en/of munitie. Het was deze interesse van een regionaal bekend locatie-onderzoeker die de gemeente Alblasterdam, Defensie en Staatsbosbeheer heeft geattendeerd op de aanwezigheid van resten op de locatie. Niet uitgesloten is dat in de verdere toekomst soortgelijke onderzoekers verder gaan waar de toenmalige onderzoeker en werkgroep tot nu gekomen is. De gemeente heeft vanuit Openbare Orde en Veiligheid een verantwoordelijkheid, zoals ook geldt voor Staatsbosbeheer als beheerder van het gebied.

Met de zekerheid dat in de bodem van de crashlocatie brandstofhoudende onderdelen en vloeistof(fen)resten aanwezig zijn, moet aangetekend worden dat bij het bergen van de resten kan blijken dat een verdergaande bodemsanering nodig is dan vooraf kon worden aangenomen. Deskundigen achten de kans daarop klein maar niet afwezig. Voor de beoogde berging wordt voorzien in een met damwanden afgesloten bergingsput. Hierdoor kan eventuele bodemverontreiniging lokaal bestreden worden en vervuilde grond (en grondwater) worden afgezonderd. Dit kredietvoorstel bevat geen raming voor een eventueel alsnog benodigde bodemsanering.

Financiële informatie

Het bergen van vliegtuigresten kost geld. Het merendeel van de kosten wordt betaald door het Rijk:

1. Via Defensie dat met alle benodigde eigen disciplines voor eigen rekening leiding en uitvoering geeft aan de berging.
2. Via de Bommenregeling, waarmee 68% van de overige projectkosten via het Gemeentefonds worden vergoed op declaratie achteraf.

Om in aanmerking te komen voor een bijdrage dient de gemeente een raadsbesluit in waarin de gemaakte kosten voor het opsporen en ruimen van ontplofbare oorlogsresten zijn opgenomen te worden ingediend. Aanvragen die vóór 1 april door het ministerie van BZK zijn ontvangen worden, na beoordeling, in het jaar van ontvangst toegekend.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het dekken van de resterende 32% van de overige projectkosten. Dit betreft eenmalige, incidentele lasten waarbij een deel van de besteding in het lopende boekjaar 2023 en een deel in 2024 gedaan wordt.

Vliegtuigbergingen zijn locatiespecifieke en dus maatwerkprojecten. Het is een niche markt met een beperkt aantal gecertificeerde civiele partijen die het vertrouwen van Defensie genieten. De projecten zijn dusdanig uniek dat ook binnen gemeenten niet of nauwelijks expertise aanwezig is voor het aansturen en begeleiden van dit soort projecten. Ook in de markt is deze expertise slechts bij een beperkt aantal bureaus aanwezig.

De werkgroep Hawker Typhoon en de gemeente hebben zich door Defensie en de gemeente Enschede laten informeren over het kundig en haalbaar aanpakken van een vergelijkbaar bergingsproject. Uit deze voorlichting is naar voren gekomen dat met een berging als deze een budget voor het civiele werk van tenminste € 200.000,- gemoeid is. Dit is dan nog exclusief voorbereiding en begeleiding van de aanvraag van vergunningen en exclusief projectbegeleiding, voorlichting en educatie tijdens en na de berging.

Naar de beste inzichten van dit moment - gebaseerd op input vanuit Defensie (leidraad bergingen), DAGnI (projectraming) en Enschede (projectbegroting) – worden de volgende kosten- en posten voorzien (inclusief € 15.000,- onvoorzien), zie ook de vertrouwelijke bijlagen:

- Voorbereiding berging en aanvraag vergunningen: € 41.000,- excl. btw
- Projectbegeleiding op locatie voor, tijdens en na afronding van de berging: € 29.000,- excl. btw
- Bergingsactiviteiten door Defensie, voor rekening Defensie: pm

- Civiele werkzaamheden, berging- & verwerkinglocaties, aan/afvoerwegen: € 252.000,- excl. btw
- Educatief programma, voorlichting, tonen en presenteren vondsten: pm

Totaal resulteert dit daarmee in een uitvoeringsbudget van € 322.000,-. Van deze kosten is 68% subsidiabel, bevattende €218.960,-. De overige 32%, en daarmee €103.040,- valt onder de verantwoordelijkheid van de gemeente. Hiervan heeft een maatschappelijke sponsor aangegeven €25.000,- te willen bijdragen. Hiermee komt de netto bijdrage van de gemeente Alblisserdam uit op €78.040,-.

Wij onderschrijven het voorstel van de werkgroep om DAGnl enkelvoudig opdracht te verlenen voor het voorbereiden van de berging en aanvraag van vergunningen gelet op de bij hen aanwezige expertise in deze niche markt en op basis van de bij de gemeente Enschede en Defensie ingewonnen referenties. Voor de projectbegeleiding worden tenminste drie partijen gevraagd te offrenen.

Uitvoering

Defensie rekent met twee weken voorbereiden van de locaties, twee weken bergen (exclusief educatief programma scholen etc.) en twee weken voor het geschoond en in orde opleveren van de locaties. Zoals nu voorzien wordt starten de feitelijke bergingswerkzaamheden midden februari en zijn deze voor 1 april 2024 afgerond.

Enschede adviseert Alblisserdam gebruik te maken van de diensten van DAGnl voor de projectvoorbereiding en begeleiding van de aanvraag van vergunningen. De inzet van de gemeentelijke organisatie blijft dan beperkt tot OOV afstemming, gegevensverstrekking, communicatie en voorlichting en projectsecretariaat.

De werkgroep en een vertegenwoordiger namens de gemeente hebben vrijblijvend kennis gemaakt met medewerkers van DAGnl. Zij hebben planningstechnisch de ruimte om vanaf begin oktober aan dit project te werken. Daarbij hanteren zij een strakke planning die nodig is om berging per februari/maart 2024 mogelijk te maken. Vertragingen als gevolg van onvoorziene omstandigheden of langere procestijd aan de kant van gemeente of Omgevingsdienst(en) zal moeten leiden tot uitstel van het moment van bergen. Om zeker te zijn dat de planning gehaald kan worden, heeft DAGnl aanbevolen een quickscan op Flora en Fauna te doen. Uitkomst van deze scan (t.w.v.€1900,- die uit lopend budget 2023 wordt bekostigd) wordt in september 2023 verwacht en bepaalt of een korte of lange procedure moet worden doorlopen.

Na een besluit tot instemming met de voorgenomen berging werken wij samen met de werkgroep, Defensie en DAGnl een projectplanning uit, worden vergunningen aangevraagd en wordt een formeel verzoek tot berging gedaan aan Defensie.

De werkgroep Hawker Kortland heeft zich bereid verklaard alle werkzaamheden te blijven verrichten die niet strikt genomen door de gemeente, de omgevingsdienst(en), Defensie, externe experts of civiele aannemer(s) verricht hoeven te worden. De gemeentelijke inzet wordt daarmee tot het minimaal noodzakelijke beperkt.

Communicatie

Middels een raadsinformatiebrief is de gemeenteraad geïnformeerd over het maatschappelijk initiatief Berging Hawker Kortland. Deze informatie is 6 juli 2023 via het raadsinformatiesysteem publiek gemaakt en opgevolgd met artikelen in De Klaroen en op Alblisserdamsnieuws. Dit raadsvoorstel wordt publiek gemaakt in de week van 29 augustus, in combinatie met een persbericht namens ons college en de werkgroep.

In de aanloop naar het openbaar worden van het raadsvoorstel worden directe aanwonenden en overige belanghebbenden geïnformeerd over het voorstel aan uw raad. Na een positief besluit informeren wij u via een RIB in het vierde kwartaal over de voortgang en de planning.

Tevens biedt de werkgroep de vertegenwoordigers van fracties in de gemeenteraad aan hen op meer en detail te informeren over de historie, de crash, de crashlocatie, de berging en voorwaarden waaraan deze moet voldoen. Geïnteresseerde (fractie)leden zijn welkom op maandag 11 september 2023, 19.00-20.00 uur in de Rederij. Een zelfde soort bijeenkomst wordt aangeboden aan

geïnteresseerde belanghebbenden op een nader te bepalen datum voor de commissiebehandeling van dit voorstel.

Ten tijde van de berging is de bergingslocatie vanuit veiligheidsoverwegingen afgesloten gebied. Voor belanghebbenden, belangstellenden en educatieve doeleinden zal de bergingslocatie op 1 nader te bepalen dag gedurende enige tijd open worden gesteld. De werkzaamheden liggen dan stil. Medewerkers van Defensie, aannemer en werkgroep zullen dan onder regie van Defensie voorlichting verzorgen.

Na de berging worden alle vondsten naar een centrale locatie van Defensie gebracht en nog eens grondig geïnspecteerd. Toonbare vondsten worden in bruikleen gegeven aan instellingen, zoals de gemeente, musea en/of historische vereniging. Afhankelijk van de kwaliteit van de vondsten is de inzet van de werkgroep om samen met de Historische Vereniging West-Alblasserwaard en m.b.v. maatschappelijke sponsors een permanente buitenexpositie in het gebied te realiseren, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de gevonden resten en motor van de op 22 mei 1944 neergestorte Lancaster in Brandwijk. Daarvoor is eerst nodig dat de berging resultaat oplevert en eventuele onderdelen en motorblok zodanig in tact zijn dat ze toonbaar kunnen worden gemaakt. Iets wat vooraf niet in te schatten is, zo blijkt ook uit recente ervaringen van Defensie in Angeren en Enschede. Openbare presentatie van kwalitatief toonbare wrakstukken kan vervolgens onderdeel worden van het bestaande educatief programma over Vrijheid, Vrede en herdenken van gemeente, HVWA en 4-11 mei-comité.

Het college is van mening dat het toonbaar maken, presenteren en opnemen in het educatief programma van de vondsten van deze berging niet in eerste instantie gemeentelijke betrokkenheid noch verantwoordelijkheid betreft. Het is aan het maatschappelijk initiatief en aan de werkgroep om hiervoor draagvlak en middelen te vergaren. Het college wil eerst de resultaten van de berging afwachten, waarna er een nadere verkenning gedaan kan worden naar mogelijke en wenselijke vormen van een dergelijke buitenexpositie en educatief programma met bijbehorende sponsors en subsidies.

Eerdere besluitvorming

Raadsinformatiebrief 29 juni 2023 inzake Initiatief en voornemen tot berging Hawker Typhoon.

Wat zijn de belangrijkste gerelateerde besluiten?

Initiatief en voornemen tot berging Hawker Typhoon - Raadsinformatiebrief

Bijlagen

1. Raadsinformatiebrief voornemen tot berging Hawker Typhoon 29-06.pdf
2. P05013_offertebrief DAGNL voor het voorbereiden van de berging en aanvragen vergunningen.pdf
3. P05013_budgetraming DAGNL voor de civiele werkzaamheden van de berging.pdf
4. Raming projectbegeleiding bergingsfase berging Hawker Kortland.docx
5. Begrotingswijziging berging Hawker Typhoon

CONCEPT RAADSBESLUIT

De raad van de gemeente Alblasterdam;

B E S L U I T:

1. Instemmen met het om redenen van veiligheid, milieu en historisch besef laten bergen van de in polder Kortland gecrashte Hawker Typhoon inclusief milieubelastende stoffen, aanwezige munitie- en wapenresten en het geschoond opleveren van de crash- en verwerkinglocaties in de polder Kortland;
2. Instemmen met een netto gemeentelijke bijdrage aan deze berging van € 78.040,-
3. Een budget van € 322.000,- beschikbaar te stellen voor de kosten en voorfinanciering van het bergingsproject Hawker Typhoon en hierbij,
 - a. ter dekking van het uitvoeringsbudget van €322.000,- de Algemene Reserve aan te wenden;
 - b. na afronding van het project een aanvraag indienen bij het ministerie van BZK voor een bijdrage van 68% van de gemaakte projectkosten vanuit de Bommenregeling.
4. Bijgevoegde begrotingswijziging vast te stellen.